

VU Research Portal

Ambachtelijk geschoold

Tump, J.

2012

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Tump, J. (2012). *Ambachtelijk geschoold: Haarlemse en Rotterdamse ambachtslieden en de circulatie van technische kennis, ca. 1400-1720*. Ridderprint.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Promotor: prof.dr. C.A. Davids
Copromotor: prof.dr. K. Goudriaan

INHOUDSOPGAVE

Woord Vooraf	9
1. Inleiding	11
1.1 De circulatie van technische kennis	11
1.2 Korte historiografische schets	13
1.3 Doel, probleemstelling en deelvragen	16
1.4 Methodologie en onderzoekskeuzes	18
1.4.1 Methodologie	18
1.4.2 Onderzoekskeuzes	20
1.5 Bronnen	22
1.6 De indeling van het boek	23
2. De stad, nieuwe regelgeving en de ambachten	25
2.1 Introductie	25
2.2 Economische en demografische ontwikkelingen	25
2.2.1 Rotterdam 1400-1720	25
2.2.2 Haarlem 1400-1720	29
2.3 Regelgeving	32
2.3.1 Het stadsbestuur	32
2.3.2 De ambachtsgilden	35
2.3.3 De landsheer en de Staten	38
2.4 De drie onderzochte ambachten	41
2.4.1 De ververs	41
2.4.2 De kuipers	42
2.4.3 De goud- en zilversmeden	44
2.5 Besluit	45
3. Bestuur en medezeggenschap	49
3.1 Introductie	49
3.2 De taken van het gildebestuur	51
3.3 Participatiekansen	52
3.4 De bestuursleden	60
3.4.1 Vermogen	60
3.4.2 Kerkelijke gezindte	63
3.4.3 Herkomst	66

Bijlage 2: Aanwijzingen voor geletterdheid in Haarlemse en Rotterdamse boedelinventarissen, 1590-1720	243
A: Aanwijzingen voor geletterdheid in boedelinventarissen van Rotterdamse en Haarlemse edelsmeden 1590-1671	243
B: Aanwijzingen voor geletterdheid in boedelinventarissen van Rotterdamse en Haarlemse edelsmeden 1672-1720	245
C: Aanwijzingen voor geletterdheid in boedelinventarissen van Rotterdamse en Haarlemse kuipers 1599-1671	248
D: Aanwijzingen voor geletterdheid in boedelinventarissen van Rotterdamse en Haarlemse kuipers 1672-1720	252
E: Aanwijzingen voor geletterdheid in boedelinventarissen van Rotterdamse en Haarlemse ververs 1597-1671	254
F: Aanwijzingen voor geletterdheid in boedelinventarissen van Rotterdamse en Haarlemse ververs 1672-1720	256
Summary	259
Bibliografie	263
A: Lijst van geraadpleegde archieven	263
B: Gedrukte bronnen en bronnen waarschijnlijk bestemd voor druk (1600-1750)	264
C: Ongepubliceerde studies	266
D: Literatuur	267
Lijst van tabellen, schema's en grafieken	285

WOORD VOORAF

Dit onderzoeksproject was niet tot stand gekomen zonder de financiële steun van het Vlaams-Nederlands Comité voor Nederlandse taal en cultuur van de Nederlandse Organisatie van wetenschappelijk onderzoek (NWO). Tijdens de vier jaar dat ik aan dit onderzoek werkte had ik mij geen betere begeleider kunnen wensen dan Prof. dr. Karel Davids. Hij maakte altijd tijd vrij voor inhoudelijke vragen, kwam voortdurend aan met nieuwe leestips en zijn kritische vragen en constructieve opmerkingen waren van groot belang bij het tot stand komen van dit boek. Mijn tweede promotor, Prof. dr. Koen Goudriaan, ben ik dankbaar voor zijn kritische blik in de afrondende fase van mijn proefschrift. In het begin van de promotietijd heb ik veel gehad aan de gesprekken met Prof. dr. Bert De Munck en Raoul De Kerf waarin we knopen doorhakten over de definitieve keuze voor de onderzochte beroepen.

Mijn speurtocht naar informatie werd vereenvoudigd door de hartelijke medewerking van verschillende archiefdiensten, bibliotheken en musea. Zeer waardevol was de hulp van de studiezaalmedewerkers van het Noord-Hollands Archief en het Rotterdamse Gemeentearchief. Zij maakten vele kilometers om de noodzakelijke archiefbronnen op te sporen en waren iedere keer bereid om mee te denken over nieuwe zoekstrategieën.

Mijn dank gaat ook naar de aardige vrijwilligers van het kuipersmuseum in Amsterdam-Sloten die mij van de nodige achtergrondinformatie over het kuipersambacht voorzagen.

Alle collega's van de vakgroep Sociaaleconomische geschiedenis, mijn partners-in-crime van 12A36 en de lunchgroep ben ik erkentelijk voor alle gesprekken die juist niet over het verrichten van onderzoek gingen.

Uiteraard kon ik bij mijn familie en vrienden altijd rekenen op raad en de nodige afleiding. Mijn zus Margriet heeft tijd gestoken in het controleren van de tekst op taalfouten. Mijn lieve partner Ramon maakte de voltooiing van dit project van dichtbij mee en hij luisterde zonder te klagen urenlang naar alle enthousiaste verhalen over nieuwe vondsten. Nog veel dankbaarder ben ik voor het feit dat hij mij heeft laten zien dat Haarlem niet alleen een verleden heeft. De meeste dank gaat uit naar mijn vader die al vele jaren nieuwsgierig is naar alles wat ik schrijf, zelfs op zijn vakanties redigeerwerk doet en bij wie ik altijd kan aankloppen voor advies. Ik draag dit boek daarom graag aan hem op.

Haarlem, januari 2012

3.5 Medezeggenschap van de 'gewone' meesters bij het opstellen van nieuwe regelgeving	68	6.3 De instellingscontracten	169
3.6 Besluit	74	6.3.1 De afspraken met weeskinderen uit tehuizen	169
4. De circulatie van technische kennis op de werkvloer	77	6.3.2 De afspraken met arme ambachtsjongens	175
4.1 Introductie	77	6.4 Besluit	182
4.2 Leerlingen	80	7. De schriftelijke circulatie van technische kennis aan de hand van manuscripten, drukken en ontwerpen	185
4.2.1 Formele eisen	80	7.1 Introductie	185
4.2.2 De praktijk	83	7.2 Onderwijsmogelijkheden in Hollandse steden	189
4.3 Knechten	91	7.2.1 Lezen, schrijven, rekenen	189
4.3.1 Formele eisen	91	7.2.2 Tekenen	192
4.3.2 De praktijk	94	7.3 De geletterdheid en gecijferdheid van de Hollandse ambachtslieden	194
4.4 Meesters	97	7.4 Boekbezit en andere aanwijzingen voor geletterdheid in boedels van ambachtslieden	197
4.4.1 Formele eisen	97	7.4.1 Bronnenkritiek en methode	198
4.4.2 De praktijk: entreegeld en proefgeld	101	7.4.2 Aanwijzingen voor geletterdheid in Vroegmoderne ambachtsboedels	201
4.4.3 De praktijk: opstartkosten en gereedschappen	106	7.4.3 Aantal boeken in de boedelinventarissen	204
4.4.4 De praktijk: onderaanneming	109	7.4.4 Inhoud en vindplaats	206
4.5 Besluit	113	7.5 Technische literatuur voor ambachtslieden	208
5. Stadsbesturen en migranten	117	7.5.1 Schriftelijke informatie voor goud- en zilversmeden?	208
5.1 Introductie	117	7.5.2 Schriftelijke informatie voor ververs?	213
5.2 Vestiging van immigranten	120	7.5.3 Schriftelijke informatie voor kuipers?	220
5.3 Herkomstpatronen van ambachtslieden	124	7.6 Besluit	222
5.4 Vertrekpatronen van ambachtslieden	134	8. Conclusie	225
5.5 Instrumenten van het stadsbestuur	140	8.1 Instrumenten om circulatie te sturen	226
5.5.1 Poorterschap	141	8.2 Manieren van kenniscirculatie	230
5.5.2 Gunstige vestigingsvoorwaarden	144	8.3 Verklaring van gesignaleerde ontwikkelingen en bruikbaarheid benadering	232
5.5.3 Dispensatie van de gilderegelgeving	147	Bijlage 1: Leercontracten van Rotterdamse en Amsterdamse ambachtslieden, 1604-1685	237
5.5.4 Akten van admmissie	150	A: Amsterdamse en Rotterdamse leercontracten voor goud- en zilverwerkers	237
5.6 Besluit	152	B: Amsterdamse en Rotterdamse leercontracten voor kuipers	239
6. Onderhandelen over de circulatie van technische kennis	155	C: Amsterdamse en Rotterdamse leercontracten voor ververs	240
6.1 Introductie	155		
6.2 Notariële leercontracten	158		
6.2.1 De afspraken met betrekking tot leertijd en leergeld	158		
6.2.2 Het notariële leercontract als extra zekerheid voor het naleven van de afspraken	166		